

ІСТОРИЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 342.4(438)»1791»

ПЕРЕДУМОВИ ПРИЙНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРШОЇ КОНСТИТУЦІЇ ПОЛЬЩІ 1791 РОКУ (ДО 230-РІЧЧЯ ВІД РОКУ ПРИЙНЯТТЯ)

А. Кольбенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: kolbenko.av@gmail.com*

Розглянуто державно-політичне становище Польщі у другій половині XVIII ст. Досліджено основні передумови кризових явищ, які стосувалися різноманітних сфер суспільного життя. Проаналізовано правове становище окремих соціальних груп: селянства, міщанства та дворянства, а також місце і роль Речі Посполитої у тогочасних міжнародних європейських відносинах.

Основну увагу приділено роботі Чотирирічного сейму, який розпочав реформування державного механізму з 1788 року. Головним у роботі цього сейму стало прийняття ним 3 травня 1791 року першої конституції Польщі.

Проаналізовано структуру та основні положення цього документа. Зокрема, з'ясовано, що конституція складалася з преамбули та 11 статей. Вона втілила принцип теорії розподілу влад, однак законодавча влада мала певні переваги перед виконавчою та судовою. З'ясовано структуру та компетенцію двох палат Сейму, зокрема Польської ізби та Сенату. Визначено роль короля у законодавчому процесі та як глави виконавчої влади. Показана роль уряду – Сторожі законів, а також урядових комісій у здійсненні ними виконавчих функцій. Досліджено зміни, які відбувалися у судовій системі, а також зміни у закріпленні соціально-правового статусу окремих верств населення. Зроблено висновки щодо місця і значущості першої конституції Польщі.

Ключові слова: Польща, соціально-політичні проблеми, Чотирирічний сейм, конституція 1791 року.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.71.033>

Друга половина XVIII століття в Польщі характеризувалася цілою низкою соціально-економічних та політичних проблем, які тривалий час не вирішувалися з огляду на об'єктивні та суб'єктивні причини. Перебуваючи за Люблінською унією з 1569 року в складі єдиної держави Речі Посполитої, польське населення за своїм кількісним складом значно переважало інші народи. Також велику перевагу і домінування мали польські магнати, польські політичні кола та польські політичні інтереси. Тому, було досить важко знаходити компроміси між різними національними та соціальними групами. Складним також було релігійне питання. І, навіть укладення в 1596 році Брестської унії, не змогли належно вирішити усі гострі питання взаємовідносин між католицькою та православною церквою. Складними також були взаємовідносини між різними соціальними групами: магнатами, шляхтою, міщанами і селянством.

Понад 75 % всіх жителів країни були зайняті у сільському господарстві, а з них 85–90 % становили кріпосні селяни [5, с. 274].

Ще меншою стала кількість селян-кметів, а більшою – малоземельних. Останні становили понад половину всіх селянських господарств. Близько 1/5 селян були безземельними халупниками або належали до сільського кріпосного плебс-комірників, які не мали навіть власного житла.

Прагнучи до розширення господарства і не маючи вже змоги набувати нових земельних володінь зовнішніми загарбаннями, поміщики позбавляли селян землі й підвищували їхні повинності. У XVIII столітті відробіткова рента вже досягла 12 урочних днів на тиждень з повного наділу селянської землі, тобто щоденно 2 члени селянської сім'ї перебували на панщині. Зростали селянські податки та побори [4, с. 99].

Змінювалося і становище міст. У 1764 році навколо королівських міст було ліквідовано юридики, які підривали їхню економіку, а також сервітути неміських мешканців. Для господарського підняття міст, модернізації ремесел, оздоровлення системи управління у 1765 році сейм створив так звані комісії доброго порядку, які мали право приймати рішення і наглядати над міською владою. До складу таких комісій, очолюваних сенаторами, обов'язково входили старости або підстарости, представники дворянства і міщан. Комісії видавали нормативні акти, якими намагалися регулювати усі можливі правові відносини. Відповідальність і контроль над управліннями містами покладали на старост. Апеляції на рішення міських судів треба було подавати в суд старости, а вже згодом до асесорського суду.

Водночас серед населення міст зростала кількість плебейських верств, які жили за рахунок найманої робочої сили, жебракували або мандрували від міста до міста в пошуках роботи. Частина з них наймалися на сезонні роботи до поміщиків і духовенства [4, с. 98–99].

Суттєво послабляла країну магнатська олігархія. Магнатські приватні землеволодіння зростали за рахунок земель дрібної і середньої шляхти. Воєнні руйнування зачіпали більшою мірою середнього і дрібного шляхтича, який часто втрачав увесь свій маєток, на відміну від магната. Позбавлений маєтку шляхтич часто ставав магнатським клієнтом, причому це клієнство у багатьох шляхтичів набувало спадкового характеру. Внаслідок цього, а також через посилення залежності шляхти від магнатів вона втрачала рицарські риси, почуття власної гідності.

Нещадна експлуатація селянства, зокрема українського і білоруського, які були повністю віддані під владу поміщиків, призвела до низки народних виступів. Найбільшим було повстання в Україні 1768 році, яке назване Коліївщиною. Польському урядові вдалося придушити його лише за допомогою російських військ, які по-зрадницьки оточили та захопили в полон гайдамаків, видавши їх згодом шляхті [4, с. 99].

Тож, прикриваючись фасадом шляхетської демократії, магнати і шляхта своєю недалекоглядною політикою, котру вони проводили будучи старостами, воєводами, канцлерами, гетьманами, спонукали в Польщі збереження феодальної роздробленості. Це послаблювало центральні державно-політичні інститути виконавчої та судової влади, утверджувало неповагу до закону, влади, що зумовило анархію в суспільному житті, слабкість держави.

Внутрішня нестабільність, деструктивна державно-політична діяльність дворянства, всевладдя магнатів і шляхти, тяжкий соціальний гніт, а в національних окраїнах ще й національне та мовне гноблення населення, релігійна нетерпимість

привели Річ Посполиту до глибоких потрясінь ще у XVII столітті, але які продовжувались і у XVIII столітті [4, с. 95].

Польську модель управління в цей час характеризував республіканізм, котрий розуміли як обмеження влади монарха та послаблення втручання держави у життя громадян. Одночасно з цим, створена для захисту шляхетських свобод система позбавляла інші стани права і відповідальності за долю Речі Посполитої. Захищаючи себе від посилення авторитету монарха, шляхта не зуміла створити ефективні перешкоди для олігархів і свавілля магнатів. Тому, оптимізм реформаторів, котрі хотіли позитивних змін у державі, був заснований на впевненості, що вдасться об'єднати доволі велику групу, котра підтримає зміни, спрямовані на захист свободи, і збереже домінуюче становище шляхти в державі. І тому, найбільше зусилля були направлені на сферу реформи освіти. Але реформатори не взяли до уваги той факт, що шляхта не була здатна добровільно приймати обмеження, особливо такі, котрі би привели до посилення держави. Тиск соціальної та економічної дійсності виявився недостатнім і дуже повільним порівняно зі швидкістю тих подій, які відбувалися [5, с. 277].

Потрібно було шукати терміновий вихід зі становища, що склалося та проводити термінові реформи в державі. Такі перші реформи були проголошені на сеймі у травні–червні 1764 року, котрий відбувався біля Варшави в присутності російських військ, які прибули на прохання польської сторони. Цей сейм прийняв важливі постанови, котрі вносили зміни у систему державної влади. Важливим було те, що обмежували правило абсолютного вето (*liberum veto*). Створювалися Коронна і Литовська скарбові комісії, яким було доручено відати фінансами, і комісія, завданням якої було займатися військовими справами. З компетенції сеймиків були вилучені податкові питання. Скасовувалися приватні мита і запроваджувалося генеральне мито, уніфікувалися міри і ваги. У королівських містах відновилося втрачене самоврядування, ліквідувалися магнатські і церковні юридики. Було реформовано асесорський суд, вищу судову інстанцію для королівських міст. Коронний трибунал поділено на два, з яких прерогативи одного повинні були поширюватися на Малопольщу, а другого – на Великопольщу [2, с. 231].

Після проведення перших реформ політична ситуація в Польщі ще більше ускладнилася через те, що загострилися суперечності між різними угрупованнями магнатів. Також не були зацікавлені у зміцненні Польщі сусідні держави, зокрема Росія та Пруссія [4, с. 101].

Зокрема російський посол у Варшаві князь М. Рибнін, діючи підкупом, погрозами став спонукати шляхту до виступу проти сейму. Пізніше він домігся створення в 1767 році у Радомі конфедерації, яка прийняла маніфест про наміри забезпечити рівноправність дисидентів і російські гарантії «для республіканських свобод». Щоб підтримати ці вимоги до Польщі було введено 30 тис. російського війська. М. Рибнін навіть заарештував декількох лідерів антиросійської опозиції та відправив їх до Росії [4, с. 102].

Згодом надзвичайним сеймом, який було скликано восени 1767 року було прийнято Кардинальні закони, гарантом котрих теж визнавали Росію. Відповідно, вона по суті оформила свій протекторат над Польщею. Це не влаштовувало інші країни, а крім цього, в середині Польщі об'єдналися опозиційні сили і створили у місті Бар свою конфедерацію, снапрямовану проти короля та Росії. До неї приєдналася більшість шляхти. В країні почалась боротьба проти короля та Сенату, які змушені були звернутися до Росії за допомогою і внаслідок російської допомоги опозиційні сили були розбиті. Але внаслідок оголошення Туреччиною

війни Росії опозиційні сили знову відновили свою боротьбу ще з більшою силою. Внаслідок цього в країні почався хаос. Цим скористалися правителі Австрії, Пруссії та Росії, котрі 1772 року здійснили перший поділ Речі Посполитої. Внаслідок цього поділу Австрія отримала 83 тис. км² і 2,65 млн жителів, Пруссія – 36 тис. км² і 580 тис. жителів, а Росія – 92 тис. км² і 1,3 млн жителів [5, с. 267].

Територіальні втрати, а також нашествя чужоземців не призвели ні до оновлення суспільних відносин, ні до суттєвих змін у політичному устрої країни. В 1775 році сейм поновив «кардинальні права», а також утворив новий урядовий орган – Постійну раду, котра зуміла дещо стабілізувати ситуацію в державі та легітимізувати владу. Раду обирав Сейм на 2 роки таємним голосуванням. Вона поділялася на 5 департаментів: іноземних справ, поліції, військовий, юстиції і фінансовий.

Діяльність Постійної ради сприяла певним позитивним зрушення в економіці, зменшенню гострих міжусобиць між окремими феодалами, посиленню державного управлінського впливу на різні сфери суспільного життя.

У 1788 році розпочалася нова російсько-турецька війна, а відразу після цього Росія напала на Швецію. Тому підкорення російському протекторатові в цих умовах стало неможливим.

Цього ж року у Варшаві розпочав свою роботу Сейм, який тривав аж до 1792 року, тому в історію увійшов, як Чотирирічний. Цей Сейм відразу ж розпочав реформування країни. Одним із перших він прийняв 20 жовтня 1788 року закон про збільшення армії з 30 до 100 тис. Було також проголошено принцип територіальної неподільності Речі Посполитої, створено комісію «для покращення форми управління», а також вводився надзвичайний податок: 10 % – на доходи шляхти і 20 % – на доходи духовенства. Було також висловлено заборону на будь-які поставки російській армії, котра воювала з Туреччиною, висловлено вимогу про вивід з території Польщі усіх іноземних військ [5, с. 283].

Було також ліквідовано департамент зовнішніх справ Постійної ради, а його функції покладено на Депутацію закордонних відносин. У січні 1789 року ліквідовано інші департаменти Постійної ради, після чого вона перестала існувати. Обов'язки скасованих департаментів почали виконувати комісії, створені Сеймом.

Важливим рішенням було проголошення в серпні 1790 року недійсними російські гарантії, які були підписані раніше [2, с. 240].

Перспектива швидкого завершення російсько-турецької війни примусила польських патріотів поспішити. Тому, під час сеймових пасхальних канікул був підготовлений державний переворот. Внаслідок цього, 3 травня 1791 року, під час сесії, в котрій брала участь лише невелика частина посвячених у змові послів, було зачитано текст закону і король присягнув йому на вірність, незважаючи на протести своїх небагаточисленних опонентів [5, с. 287].

Дебати навколо проекту закону тривали більше шести годин. Тричі на підтримку конституції виступав сам король. Коли ж король вчетверте вирішив виступити в дебатах, його піднята рука була сприйнята як згода скласти присягу на вірність конституції. Краківський єпископ Фелікс Турський, не вагаючись, негайно привів короля до присяги [3, с. 16]. Офіційно конституцію називали «Закон про управління». Її авторами були: король Станіслав Август Понятовський, Ігнацій Потоцький та Гуго Калантай [1, с. 288].

Конституція складалася з преамбули та 11 досить об'ємних статей. Зокрема: «Панівна релігія», «Шляхта, землевласники», «Міста і міщани», «Уряд, тобто означення публічної влади», «Сейм, тобто влада законодавча», «Король, влада

виконавча», «Судова влада», «Ренегатство», «Навчання королівських дітей», «Збройні сили народу» та окремого додатку – «Закону про міста» прийнятого сеймом 18 квітня того ж 1791 року [3, с. 27].

Як видно зі структури конституції, вона намагалася охопити різноманітні сфери соціального і державно-правового життя країни та використати досвід, який вже мали інші країни.

Вона закріпила принцип розподілу влади на три гілки. Однак певну перевагу мала законодавча влада, яка належала Сейму, котрий складався з двох палат. Нижньою палатою була Посольська ізба, котра складалася з 204 депутатів, що їх обирали на місцевих сеймиках. Крім цього, в палаті повинні були засідати «уповноважені міст» у кількості 24 осіб, котрих обирали на окружних зборах міст. Верхньою палатою сейму був Сенат, до якого входило 102 члени з числа воєвод та каштелянів, а крім того, єпархіальні єпископи, міністри – всього 132 особи [1, с. 204].

Основний блок компетенції нижньої палати Сейму складала дві групи повноважень. Вони були окремо виділені у Конституції 1791 року.

Першу групу становили загальні питання щодо регулювання конституційних, цивільних та кримінальних правовідносин, а також «стосовно встановлення вічних податків».

Другу групу повноважень формували такі блоки питань: а) у сфері фінансових відносин (питання «тимчасових податків, грошового обліку, надання публічних позик обміну державних постійних та надзвичайних витрат»); б) у міжнародно-правовій сфері (питання війни, миру, «остаточної» ратифікації торговельних та союзних угод, різних дипломатичних актів та угод тощо); в) у сфері внутрішньої політики держави («питання присвоєння титулів дворянства та інших нагород, реєстрація виконавчих магістратів та інших питань, що відповідають національним потребам» тощо). Законопроекти з цих питань мали «надходити від трону одразу до палати послів і також мали мати першість у впровадженні» [3, с. 45].

Роль короля у питаннях законодавства значно звузилася, бо він втратив право затверджувати закони. Король повинен був скликати сейми, мав право законодавчої ініціативи. Сейм міг збиратися і без короля, якщо він не скликав його в установленний строк. Сейм міг бути скликаний і маршалком Польської ізби, якщо виникала потреба у надзвичайній сесії, а король відмовлявся її скликати [1, с. 294].

Звичайні сесії повинні були проводитися на початку каденції у Варшаві, а кожен третій раз у Гродно. Сесії повинні були тривати 70 днів з можливістю продовжити їх до 100 днів. Надзвичайні сесії повинні були збиратися у випадку конфлікту між королем і Стражею законів, або між Стражею законів і Комісіями. Особливим було те, що не тільки законодавча влада, але також контроль за здійсненням діяльності уряду і нагляд за всіма державними органами були передані в руки Сейму. Важливим нововведенням роботи Сейму було те, що було введено положення про необхідність простої більшості голосів для одних питань і кваліфікованої (2/3 або навіть 3/4) для інших більш важливих [1, с. 295].

Вища виконавча влада зосередилася в руках короля та Стражі законів. Скасовували інститут виборного короля і Річ Посполита мала стати спадковою конституційною монархією.

У конституційному статусі короля діяв принцип: король панує, але не управляє, як це раніше було зафіксовано у англійському державному механізмі. Король відтепер мав ухвалювати свої рішення лише заслухавши думку відповідного міністра. Тому те чи інше важливе рішення, щоб отримати законну силу, повинно було мати підпис відповідального міністра, який таким способом брав за

нього відповідальність перед Сеймом. Фактично закріплювався принцип контра-сигнатури [3, с. 48].

Конституція утворила новий центральний виконавчий орган (уряд) – Стражу законів, у якому головував король. До складу уряду увійшли примас, як глава католицького духовенства, голова комісії народної освіти, міністр поліції, міністри внутрішніх і зовнішніх справ (канцлери), гетьман – як військовий міністр, міністр фінансів (один з підскарбіїв), спадкоємець трону, але без права голосу (щоб ознайомлюватися з державними справами), а також маршалок Сейму – з дорадчим голосом. Уведено принцип індивідуальної відповідальності міністрів. Рішення про притягнення міністра до відповідальності приймав Сейм більшістю голосів (обох палат). Суть справи розглядав сеймовий суд, а остаточно вирішував її Сейм 2/3 голосів.

Урядові підпорядковувалися так звані великі комісії, тобто організовані на колективних засадах міністерства, членів яких обирали на два роки Сейм (по 14–15 комісарів у кожному). Їх теж очолювали міністри, але не ті, що належали до складу уряду [4, с. 110].

Засідання уряду переважно врегульовувалися колегіально, з обов'язковим попереднім вислуховуванням усіх думок, присутніх на засіданні уряду та особливо відповідального за рішення міністра. Акти уряду ухвалювалися від імені короля та за його підписом, однак за умови попереднього підпису документа відповідним міністром.

Король мав право призначити усіх міністрів та звільнити без винятку. Однак, якщо дві третини обох палат Сейму потребували зміни міністра, то король негайно повинен призначити іншого на його місце [3, с. 50].

Органами місцевої адміністрації стали «цивільно-військові комісії порядку», що мали характер органів самоуправління. Їхніх членів-комісарів (по 15 осіб) на два роки обирали місцеві сеймики (у 1792 році до їх складу введено ще по 3 представники міст). Посаду старости ліквідовано [4, с. 110].

Змінилася і судова система. Виникли суди урядових комісій і комісій порядку. Судьями призначали вже не лише шляхту, але й міщан. До сфери їхньої діяльності належали спірні питання, які охоплювалися компетенцією цих адміністративних органів. Особливістю було те, що до судів Казначейської комісії і Комісії порядку (з фінансових, торговельних і вексельних справ, а також зі справ, пов'язаних з діяльністю апарату влади) притягувалося все населення без врахування соціальної належності. Однак усі інші суди залишалися становими. Міські, земські та підморські суди були об'єднані, а на їхньому місці створені колегіальні земські суди, котрі склалися з 10 суддів, яких обирали на чотири роки депутатські сеймики.

Для винесення постанови про вину міністрів та інших вищих чиновників, які притягуються до відповідальності за важливі політичні злочини потрібно було сформувавши спеціальний сеймовий суд, який складався б із 12 сенаторів та 24 депутатів, котрих обирали палати [1, с. 300].

Для селян королівських маєтків передбачалося створення «референдарних судів» у кожній провінції окремо, «за давніми законами підлеглим таким судам». Статус селян, що перебували у феодалній залежності, конституція, як уже було сказано, не змінювала.

Найвищою судовою інстанцією Речі Посполитої для всіх станів без винятку і за всіма судовими справами мав стати Сеймовий суд. Ця судова інстанція мала формуватися під час відкриття кожного Сейму, і до її компетенції мали також належати карні справи про «усі виступи проти народу та короля». Передбачалося, що суд Сейму складатиметься з 36 суддів, з яких 12 буде обрано Сенатом, та 24 –

Палатою депутатів (Польською ізбою). Суддів мали обирати із середовища сенаторів та депутатів нижньої палати Сейму [3, с. 53].

Конституція також врегулювала статус окремих соціальних груп. Зокрема, вона гарантувала дворянському стану всі свободи, прерогативи і першість у приватному та громадському житті. Однак це стосувалося переважно шляхти з числа великих землевласників. Безземельне дворянство, так як і чиншове, було усунуте від впливу на громадські справи і позбавлене права брати участь в сеймиках. Тож, щоб бути повноцінним учасником політичного життя, не тільки повинен бути наділений родовитістю, але й бути власником землі та виконувати певні громадські функції [1, с. 290].

Стосовно міщан, то володільцям нерухомістю у королівських містах були надані привілеї, котрими володіли тільки дворяни. Вони мали права: 1) особистої недоторканності; 2) набувати земельну власність; 3) призначатись на нижчі адміністративні і судові посади у всіх органах державної влади і суду, доступ до адвокатури отримання нижчих офіцерських звань у всіх родах військ, крім шляхетської кавалерії; 4) отримання багатими міщанами та міської інтелігенції дворянських звань [1, с. 290].

Селян конституція називала «джерелом найбільших багатства країни» та «найчисельнішою частиною народу». Однак, вона не поспішала ліквідувати їх феодальну залежність.

З юридичного погляду, стаття конституції, що була присвячена селянам, містила два важливі моменти. По-перше, встановлювали правило, за яким під час укладення угоди поміщика з селянином, про поселення останнього на землі поміщика мали бути вже зазначені як селянські повинності, так і обов'язки поміщика стосовно селянина. А відповідальність за дотримання цієї угоди покладали на обидві сторони. По-друге, ця конституційна норма фактично оголошувала свободу усім селянам, які прибули з-поза меж Польщі, в тім числі тих, хто повернувся до місця попереднього проживання [3, с. 40–41].

Конституція також декларувала свободу віросповідання, однак традиційно надавала перевагу римсько-католицькій релігії. Відступництво від цієї релігії розглядали як злочин. Також в окремих постановках було зазначено, що трон і міністерські посади повинні займатися тільки католиками. Так принаймні намагалися заручитися приязню шляхетства.

Було також вказано про утворення польської нації, яка розпочинає боротьбу за свою незалежність та розвиває свою культуру. Тому «народом» почали називати не тільки шляхту, але міщан та селян [1, с. 292].

Тож, прийняття 3 травня 1791 року першої Конституції Польщі, стало знаменною подією для всієї Європи та світу.

Завдяки цій конституції польське суспільство почало інтенсивно реформуватися, почали з'являтися нові форми управління суспільними справами та виникати нові державно-правові інститути.

Конституція увібрала найкращий досвід досягнення суспільного компромісу завдяки вже наявним конституційним документам на той час, зокрема: Конституції Пилипа Орлика 1710 року в Україні, Декларації незалежності США 1776 року, Конституції США 1787 року, Декларації прав людини і громадянина 1789 року у Франції, окремих конституційних актів Англії та ін.

Автори конституції також використали ідеї передових на той час європейських та польських політичних мислителів. Це дало їм змогу сформувати основні

положення суспільного договору в польському суспільстві, закріпити принцип теорії розподілу влад, пом'якшити стану нерівність тощо.

Звичайно, що ідеалізувати цей документ не потрібно, оскільки в ньому було і багато недоліків, однак він став для польського суспільства відправною опорою щодо подальшої розбудови польської держави.

Список використаних джерел

1. Бардах Ю., Леснодарский В., Пистрчак М. История государства и права Польши. Москва: «Юридическая литература», 1980. 560 с.
2. Зашкільняк Л., Крикун Л. Історія Польщі. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 754 с.
3. Стецюк П. Перша конституція Польщі 1791 р. Спроба правового аналізу. Львів: «Астролябія», 2010. 112 с.
4. Тищик Б. Й. Польща. Історія державності і права (X – поч. XXI ст.). Львів: «Світ», 2012. 510 с.
5. Тымовский М., Кеневич Я., Хольцер Е. История Польши. Москва: Весь мир, 2004. 542 с.

References

1. Bardakh, Yu., Lesnodarskyj, V., Pystrchak, M. (1980). *Ystoriya hosudarstva y prava Pol'shy*. Moskva: «Yurydycheskaia lyteratura».
2. Zashkil'niak, L., Krykun, L. (2002). *Istoriia Pol'schi*. L'viv: LNU imeni Ivana Franka.
3. Stetsiuk, P. (2010). *Persha konstytutsiia Pol'schi 1791 r. Sproba pravovoho analizu*. L'viv: «Astroliaibia».
4. Tyschuk, B. J. (2012). *Pol'scha. Istoriia derzhavnosti i prava (X – poch. XXI st.)*. L'viv: «Svit».
5. Tymovskij, M., Kenevich, Ja., Hol'cer, E. (2004). *Istoriija Pol'shi*. Moskva: Ves' mir.

PREREQUISITES FOR ADOPTION AND CHARACTERISTICS OF THE FIRST CONSTITUTION OF POLAND OF 1791 (TO THE 230TH ANNIVERSARY FROM THE YEAR OF ADOPTION)

A. Kolbenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: kolbenko.av@gmail.com*

The article examines the state-political situation in Poland in the second half of the 18th century. The main preconditions of the crisis phenomena concerning various spheres of public life are investigated. In particular, the legal status of certain social groups: peasants, burghers and nobility, as well as the place and role of the Commonwealth in the then international European relations is analyzed. Poland at that time became an arena of struggle for the interests of Russia, Prussia and Austria, which led in 1772 to its first partition.

Particular attention is paid to the activities of the four-year Sejm, which began in 1788 to reform the state mechanism of the Commonwealth. One of its first laws increased the number of troops from 30 to 100 thousand. Certain governing bodies were also reorganized and the permanent council department was abolished. However, the main point in the activities of this Sejm was the adoption on May 3, 1791 of the first constitution of Poland.

In addition, the article analyzes the structure and main provisions of this document. Particularly, it is found that the constitution consisted of a preamble as well as 11 rather

voluminous articles. It embodied the principle of separation of powers, but the legislature had certain advantages over the executive and the judiciary.

The structure and competence of 2 chambers of the Sejm, namely the Chamber of Deputies and the Senate, are clarified. The Chamber of Deputies was elected by the local sejmiks in the number of 204 deputies. Besides, 24 «city commissioners» elected at the assembly of city representatives were to sit in the Chamber. The Senate consisted of 132 members from among the voivodes, eparchial bishops, bishops, ministers and magnates.

The article also defines the role of the king in the legislative process and as the head of the executive. The king had the right to sign the laws passed by the Sejm, and he also chaired government meetings. The role of the government – the Guardians of the Law, as well as government commissions in the implementation of their executive functions is shown. The changes that had taken place in the judicial system as well as the changes in the social and legal status of certain segments of the population are studied. In particular, the constitution provided for the unification of the city, zemstvo and chamberlain courts as well as the establishment of collegiate zemstvo courts in their place. According to the constitution, the term «people» came to be understood not only as the representatives of the nobility, but also as burghers and peasants.

The adoption of the constitution on May 3, 1791 was a significant event for the entire Europe and the world. Conclusions are made on the significance of the Constitution both for Poland and other European nations.

Keywords: Poland, socio-political problems, four-year Sejm, the Constitution of 1791.

*Стаття: надійшла до редакції 20.10.2020
прийнята до друку 12.11.2020*